

LGR — Sémantika predikátové logiky

Matěj Dostál

Úloha 1. Jazyk predikátové logiky $\mathcal{L}$ je dán následující volbou symbolů:

$$\text{Pred} = \{R\}, \quad ar(R) = 2$$

$$\text{Func} = \emptyset$$

$$\text{Kons} = \emptyset$$

Mějme tři sentence

$$\varphi_1 = \forall x R(x, x)$$

$$\varphi_2 = \forall x \forall y (R(x, y) \Rightarrow R(y, x))$$

$$\varphi_3 = \forall x \forall y \forall z ((R(x, y) \wedge R(y, z)) \Rightarrow R(x, z))$$

Sestrojte tři interpretace, ve kterých jsou vždy pravdivé právě dvě ze tří výše uvedených sentencí. Až se vám to podaří, pokuste se najít *nejmenší* takové interpretace (to jest, interpretace s universem, které má nejmenší možný počet prvků).

Řešení. Zde jsou řešení daných třech úloh: všechna ověření ponecháváme na čtenáře a čtenáři. Ne všechna řešení jsou nejmenší možná.

1. $\varphi_1, \varphi_2 \neq \varphi_3$, což dokazuje interpretace $U = \{a, b, c\}$ a

$$\llbracket R \rrbracket = \{(a, a), (b, b), (c, c), (a, b), (b, a), (b, c), (c, b)\}.$$

2. $\varphi_2, \varphi_3 \neq \varphi_1$, což dokazuje interpretace $U = \{a, b, c\}$ a

$$\llbracket R \rrbracket = \{(a, a), (b, b), (a, b), (b, a)\}.$$

3. $\varphi_1, \varphi_3 \neq \varphi_2$, což dokazuje interpretace $U = \{a, b, c\}$ a

$$\llbracket R \rrbracket = \{(a, a), (b, b), (c, c), (a, b), (b, c), (a, c)\}.$$

Úloha 2. Rozlište sentencemi matematické struktury $(\mathbb{N}, <)$, $(\mathbb{Z}, <)$ a $(\mathbb{Q}, <)$. Používáme jazyk predikátové logiky s jediným (binárním) predikátovým symbolem $<$, který zapisujeme infixně a v daných matematických strukturách ho interpretujeme jako skutečnou ostrou nerovnost.

Co znamená *rozlišit* dvě interpretace nějakého jazyka predikátové logiky? To znamená najít sentenci, která je pravdivá v jedné interpretaci, ale nepravdivá v druhé interpretaci (či naopak).

Řešení. Sestrojíme dvě sentence φ a ψ . Sentence φ rozliší strukturu $(\mathbb{N}, <)$ od ostatních dvou, sentence ψ rozliší strukturu $(\mathbb{Z}, <)$ a $(\mathbb{Q}, <)$.

1. Necht' $\varphi = \forall x \exists y (y < x)$.
2. Necht' $\psi = \forall x \forall y (x < y \Rightarrow \exists z (x < z \wedge z < y))$.

Sentence φ říká, že ke každému číslu existuje číslo menší, což je pravda pro celá čísla, ale nepravda pro přirozená čísla.

Sentence ψ říká přibližně toto: „mezi každými dvěma čísly existuje další číslo“. To je pravda pro racionální čísla, ale ne pro celá čísla. Je nutno však být při formalisaci opatrný: sentence $\psi' = \forall x \forall y \exists z (x < z \wedge z < y)$ by nefungovala. Ta sice říká, že pro každou dvojici čísel existuje číslo větší než první a menší než druhé, ale všimněme si, že to například pro dvojici $(12, 7)$ není pravda (naschvál jsme vzali první číslo větší než druhé). Ze stejného důvodu by nefungovala sentence $\psi'' = \forall x \forall y (\neg(x = y) \Rightarrow \exists z (x < z \wedge z < y))$.

Poznámka: pokud bychom se snažili rozlišit $(\mathbb{Q}, <)$ a $(\mathbb{R}, <)$, nepovede se nám to. (To je poměrně pokročilý výsledek týkající se predikátové logiky.)

Úloha 3. Mějme matematickou strukturu $(\mathbb{N}, +, \cdot)$, tedy přirozená čísla s operacemi sčítání a násobení. Uvažujme příslušný jazyk predikátové logiky (obsahující dva binární funkční symboly, dejme tomu $+$ a $\cdot$) a interpretujme tento jazyk v dané matematické struktuře. Vymyslete formuli, která definuje následující podmnožinu $M \subseteq \mathbb{N}$:

1. $M = \{0\}$.
2. $M = \{1\}$.
3. $M = \{(m, n) \in \mathbb{N}^2 \mid n \text{ je následníkem } m\}$.

$$4. M = \{(m, n) \in \mathbb{N}^2 \mid m < n\}.$$

Co znamená, že formule φ *definuje* podmnožinu M universa naší interpretace? Znamená to, že φ bude obsahovat jednu volnou proměnnou (řekněme x), a bude pravdivá přesně pro ty kontexty $\rho : x \mapsto m$, pro které $m \in M$. Neformálně: φ je pravdivá přesně pro hodnoty $z \in M$.

Co znamená, že formule φ obsahující dvě různé volné proměnné definuje binární relaci R na U ? Znamená to, že φ je pravdivá přesně pro dvojice $(u, v) \in U^2$, které jsou v relaci R .

Řešení. 1. Necht' $\varphi_0(x) = (x + x = x)$.

2. Necht' $\varphi_1(x) = (x \cdot x = x) \wedge \neg(x + x = x)$. Zkráceně:

$$\varphi_1(x) = (x \cdot x = x) \wedge \neg\varphi_0(x).$$

3. Necht' $\varphi_n(x, y) = \exists z((x + z = y) \wedge \varphi_1(z))$, tedy nezkráceně:

$$\varphi_n(x, y) = \exists z((x + z = y) \wedge ((z \cdot z = z) \wedge \neg(z + z = z))).$$

4. Necht' $\varphi_m(x, y) = \exists z((x + z = y) \wedge \neg\varphi_0(z))$.

Úloha 4. Nalezněte sentenci, která charakterisuje

1. všechny jednoprvkové interpretace,
2. všechny dvouprvkové interpretace,
3. nulaprvkovou interpretaci.

Co znamená, že sentence φ *charakterisuje* všechny jednoprvkové interpretace? To znamená, že je φ pravdivá právě pro ty interpretace $\mathcal{I}$, jejichž universum má přesně jeden prvek.

Obecněji: Co znamená, že sentence φ *charakterisuje* třídu interpretací C ? To znamená, že je φ pravdivá právě pro ty interpretace $\mathcal{I}$, které leží v C .

Řešení. 1. Necht' $\varphi_1 = \exists x \forall y (y = x)$.

2. Necht' $\varphi_2 = \exists x \exists y (\neg(x = y) \wedge \forall z (z = x \vee z = y))$.

3. Necht' $\varphi_0 = \neg \exists x (x = x)$.